

**Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы
Иске Карата авыл жирлегенде башкарма комитеті
КАРАРЫ**

2018 елның 25 апреле

б№

2018 - 2020 елларга Татарстан Республикасы
Әлки муниципаль районы Иске Карата авыл
жирлегенде кече һәм урта эшмәкәрлек
субъектларын үстерү программасын раслау турында

2003 елның 06 октябрендеге «Россия Федерациясенде жирле
үзидарәне оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы,
2007 елның 24 июлендеге «Россия Федерациясенде кече һәм урта
эшқуарлыкны үстерү турында» 209-ФЗ номерлы федераль законнар һәм
Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл
жирлегенде Уставы нигезенде Татарстан Республикасы Әлки муниципаль
районының Иске Карата авыл жирлегенде башкарма комитеті **КАРАР ИТӘ:**

2018 - 2020 елларга Татарстан Республикасы Әлки муниципаль
районы Иске Карата авыл жирлегенде кече һәм урта эшмәкәрлек
субъектларын үстерү программасын раслау турында(алга таба -
Программа) расларга.

2. Әлеге қарарны Әлки муниципаль районының рәсми сайтында
урнаштырырга.

3. Әлеге қарарның үтәлешен тикшереп торуны үз өстемә алам.

ТР Әлки муниципаль районы
Иске Карата авыл жирлегенде
Башкарма комитет жетәкчесе:

Н.В.Кузнецов

Татарстан Республикасы Әлки
муниципаль районы Иске Карата авыл
жирлеге Башкарма комитетының
2018 елның 25 апрелдәге 6 номерлы
караына кушылта

2018 - 2020 елларга Татарстан Республикасы Әлки
муниципаль районы Иске Карата авыл жирлегендә кече
һәм урта эшмәкәрлек субъектларын үстерү
ПРОГРАММАСЫ

Сиктерме-Хузангай авылы

2018 - 2020 елларга Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Иске Карата авыл җирлегендә кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларын үстерү программасы ПАСПОРТЫ

Программа исеме	2018 - 2020 елларга Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районы Иске Карата авыл җирлегендә кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларын үстерү программасы (алга таба - Программа)
Программаны эшләү өчен нигез	2014 елның 24 июлендәге «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерү турында» 209-ФЗ номерлы Федераль закон; 2003 елның 6 октябрдәге «Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль закон ;
Программа заказчысы	Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл җирлеге башкарма комитеты
Программаны эшләүче	Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл җирлеге башкарма комитеты
Программаны чараларын башкаручылар	Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл җирлеге башкарма комитеты
Программаның төп максатлары	Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл җирлегенә социаль-иқтисади бурычларын хәл итүдә кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларын үстерү һәм аларның ролен күтәрү өчен уңай шартлар тудыру; - кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларының конкурентлыкка сәләтлеләген тәмин итү; - Әлки муниципаль районы Иске Карата авыл җирлегенә кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына үзләре җитештерә торган товарларны (эшләрне, хезмәт күрсәтүләрне) алга җибәрүдә ярдәм күрсәтү; - кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары санын арттыру; - халыкның мәшгульләген тәмин итү һәм үзмәшгульлекне үстерү; - талантлы яшьләрнең һәм потенциалы идарәчеләрнең кече һәм урта эшмәкәрлеккә керүен ачыклау һәм җәлеп итү;- барлык дәрәжәдәге бюджетларның салым керемнәрендә кече һәм урта

	эшмәкәрлек субъектлары тарафыннан түләнгән салымнар күләме арту.
Программаны гамәлгә ашыру срогы	2018-2020 еллар
Программаның төп чаралары исемлеге	- кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерү өчен шартларны камилләштерү; кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына мәгълүмати, консультация һәм мөлкәт ярдәме күрсәтү; - кече һәм урта эшмәкәрлек өлкәсендә социаль яклау һәм хезмәтне саклау механизмнарын гамәлгә кертү.
Программаны тормышка ашырудан көтелгән нәтижә	- кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары санын 20 %ка арттыру; - кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары хезмәткәрләренең уртача исемлек санын 2015 ел белән чагыштырганда 2019 елга 10 %ка арттыру; - кече һәм урта эшмәкәрлектә уртача хезмәт хакы күләмен тармакның уртача дәрәжәсенә кадәр арттыру; - кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларынан барлык дәрәжәдәге бюджетларга салым керемнәрен арттыру; - жирлек инфраструктурасын үстерү һәм күрсәтелә торган хезмәтләрнең сыйфатын яхшырту; - үз көчләре белән башкарылган эшләр һәм хезмәт күрсәтүләр күләмен 2017 ел белән чагыштырганда 2019 елга 20 %ка арттыру;
Программаны финанслау күләме һәм чыганакалары	Татарстан Республикасы бюджеты, район бюджеты акчалары; бюджеттан тыш фондлар, эшмәкәрләрнең үз акчалары һәм жәлеп ителгән инвестицияләр
Программаның үтәлешен тикшереп тоту	Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлегенә башкарма комитеты

1. Гомуми нигезлэмэлэр

Элеге Програма 2003 елның 06 октябрдәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль закон, 2007 елның 24 июлендәге «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү турында» 209-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә эшлэнгән.

2003 елның 06 октябрдәге «Россия Федерациясендә жирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында» 131-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә жирле үзидарә органнары вәкаләтләренә кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерүгә ярдәм итү мәсьәләләре керә.

2008 елның 1 гыйнварыннан «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерү турында» 2007 елның 24 июлендәге 209-ФЗ номерлы Федераль закон кабул ителүгә бәйле рәвештә жирле үзидарә органнары вәкаләтләренә кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары үсеше өчен шартлар тудыру кертелгән (алга таба текст буенча: ТКХ).

Элеге Программаның максаты һәм төп бурычлары Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлегендә кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерү өчен шартлар тудыруга юнәлтелгән.

Програма чараларны гамәлгә ашыру өчен җаваплы Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлегендә кече һәм урта эшмәкәрлекне үстерү өлкәсендәге максатларга ирешүгә юнәлдерелгән чаралар исемлеген, эшчәнлекнең нәтижәләлеген күрсәткечләрен билгели.

2. Проблеманың эчтәлегенә һәм аны программа методлары белән хәл итү кирәклеген нигезләү

Әлки муниципаль районы Иске Карата авыл жирлегендә икътисади һәм социаль бурычларын хәл итүдә кече һәм урта эшмәкәрлек мөһим роль уйный, чөнки яңа эш урыннары булдыруга, кулланучылар базарын товарлар һәм хезмәтләр белән баеуга, конкурентлык мохитен формалаштыруга ярдәм итә, жирлек халкының икътисади мөстәкыйльлеген, салым керемнәренә тотрыклылыгын тәмин итә. Эшмәкәрлекне үстерү Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлегендә социаль-икътисади үстерүнең өстенлекле бурычларыннан берсе булып тора.

Бүгенге көндә Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлегендә 3 шәхси эшмәкәр теркәлгән.

Кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары эшчәнлегенә төп төрә: кибетләрдә азык-төлек һәм сәнәгать товарларын ваклап сату.

Жирлекнең авыл хужалыгы предприятиеләре эшчәнлегенә төп юнәлеше - ашлык-ит-сөт житештерү һәм шикәр чөгәндәре житештерү. Соңгы вакытта дуңгызларның баш саны кими. Авыл хужалыгы оешмаларында баш санын киметүгә авыл хужалыгы предприятиеләренә авыр финанс хәле йогынты ясыя. Авыл хужалыгы тармагында төп фондларның искерүе, сатыла торган продукциягә бәяләренә түбән булуы

һәм житештерүнең үз хакын тээмин итми торган субсидияләр түлүгә ставкаларның түбән булуы төп проблема булып кала.

СМСП үсешендә ярдәм итүче факторларны өч төркемгә бүлөп була:

1. оештыру проблемалары (предприятиене юридик рәсмиләштерү һәм теркәү белән кыенлыктар, үз эшене ачу һәм үстерү өчен кирәкле рөхсәт документларын алуда проблемалар (лицензияләр һ.б.), банкта счетлар ачу һ.б.);

2. матди-техник тээмин итү (житештерү һәм хезмәт бүлмәләре житмәү яисә булмау, заманча жиһазлар, персоналның квалификациясе түбән булу, эшкуар эшчәнлегенең житәрлек дәрәжәдә якланмавы һ.б.);

3. матди-финанс проблемалар:

- предприятиене теркәү өчен капитал алуның кыенлыгы;

- әйләнеш чараларының житмәве;

- эшчәнлекне киңәйтү өчен үз акчаларының да, заем финанс чараларының да житмәве.

Күпчелек СМСП финанс хәленең тотрыксыз булуы һәм акчаларның житмәве аркасында үз үсеше, яна технологияләр кертү, продукциянең һәм хезмәтләрнең сыйфатын күтәрү, озак сроклы инвестицияләргә гамәлгә ашыру, яна базарларны үзләштерү өчен эчке стимуллардан мөһрүм. Эшмәкәрләрнең төп өлеше кредит һәм заем акчаларын кулланмый, барыннан да элек кирәкле тээмин итү һәм кредит тарихлары булмау аркасында. Традиция буенча коммерция банктары кече һәм урта бизнесны хезмәт күрсәтүдә шактый күп көч таләп итә торган, югары куркыныч һәм чагыштырмача түбән керемле дип саныйлар. Югары кредит куркынычларын банктар эре бизнеска карата югарырак процент ставкалары исәбенә компенсацияләргә тырыша. Шуңа бәйле рәвештә кече һәм урта бизнесны кредитлау процессы эле массакүләм булмаган.

Эшмәкәрләрнең күбесе идарә һәм коммерция карарларын кабул итү өчен бизнес алып баруның төрле аспекты турында мәгълүматка мөхтаж. Кече һәм урта бизнесны мәгълүмати тээмин итү проблемасы көндөзгә консультация тематик (махсулаштырылган) басма кулланмалар белән хәл ителергә мөмкин.

Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлеге башкарма комитеты кече һәм урта бизнесны социаль тотрыклылыкның ышанычлы гаранты буларак карый һәм эшкә яраклы аз керемле һәм эшсез халыкны эш белән тээмин итү бурычын хәл итә.

Жирлекнең реаль икътисадый потенциалы сарыф ителмәгән, кече һәм урта бизнестә хәл итәргә кирәк булган проблемалар да аз түгел.

Кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларының саны арту, кече һәм урта бизнес өлкәсендә халыкның мәшгульлеген арттыру, Әлки муниципаль районы икътисадының барлык тармакларында кече һәм урта бизнес предприятиеләре житештергән продукция күләмнәрен үстерү жирле үзидарә органнары, ижтимагый берләшмәләр һәм коммерциячел булмаган оешмалар гамәлләрен хуплау механизмнарын активлаштыру юлы белән генә ирешергә мөмкин. Шуңа бәйле рәвештә 2018-2020 елларга Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлегендә кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларын үстерү программасын кабул итү

ихтыяжы туа. Элеге Программаны кабул итү өчен хокукый нигез булып «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү турында» 2007 елның 24 июлендәге 209-ФЗ номерлы Федераль закон тора.

Программа кече һәм урта эшмәкәрлекне алга таба үстерү өчен норматив-хокукый база булдыру, кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына финанс, мәгълүмати, консультация һәм мөлкәти ярдәм күрсәтү, шулай ук контроль процессын оештыру буенча комплекслы гамәлләр планыннан гыйбарәт.

3. Программаның төп максатлары һәм бурычлары

3.1. Программаның төп максатлары:

- кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларын үстерү һәм Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлегенең социаль-икътисадый бурычларын хәл итүдә аларның ролен күтәрү өчен уңай шартлар тудыру;

- кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларының конкурентлык сәләтен тәэмин итү;

- Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлегенең кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына үзләре житештерә торган товарларны (эшләр, хезмәт күрсәтүләре) алга жибәрүдә ярдәм күрсәтү;

- кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары санын арттыру;

- халыкның мәшгульлеген тәэмин итү һәм үзмәшгульлекне үстерү;

- сәләтле яшьләре һәм потенциалы идарәчеләре ачыклау һәм кече эшмәкәрлеккә жәлеп итү;

- барлык дәрәжәдәге бюджетларның салым керемнәрендә кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары тарафыннан түләнгән салымнар өлешен арттыру;

Куелган максатларга ирешүне Иске Карата авыл жирлегенең жирле үзидарә органнарының ижтимагый берләшмәләр һәм эшкуарларның коммерциягә карамаган оешмалары, кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары белән ведомствоара хезмәттәшлеге принципларында тормышка ашырырга тәкъдим ителә.

3.2. Куелган максатларга ирешү өчен хәл ителергә тиешле бурычлар: кече һәм урта эшмәкәрлекнең конкурентлыкка сәләтлелеген һәм инвестицион жәлеп итүчәнлеген арттыру;

- жирлек икътисадының өстенлекле тармакларында кече һәм урта эшмәкәрлеккә ярдәм: инновацион эшчәнлек; хезмәт күрсәтүләр (көнкүреш, төзелеш, торак-коммуналь хужалык өлкәсендә); азык-төлек (сөт, ит), милли һәм мәдәни үзенчәлекләре исәпкә алып һөнәрчелек; авыл хужалыгы (крестьян (фермер) хужалыклары, авыл хужалыгы продукциясен эшкәртү);

- кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына мөлкәти ярдәм;

- кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына мәгълүмати ярдәм;

- кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына консультация һәм оештыру ярдәме;

Программаның бурычлары аның соңгы максаты белән билгеләнә һәм эшмәкәрлек эшчәнлеген активлаштыруга, яңа эш урыннары булдыруга һәм эшмәкәрлеккә жәлеп ителгән халыкның киң катламнарының тормыш дәрәжәсен күтәргә ярдәм итә торган уңайлы мохит булдырудан гыйбарәт.

4. Программаның төп принциплары

Программаның төп принциплары:

- ярдәм күрсәтүне сорап, - КУЭнең мөрәжәгать итү тәртибе;
- КУЭ ярдәм итү инфраструктурасының һәркем файдалана алырлык булуы;
- Программада каралган критерийларга туры килә торган КУЭнең тиешле программаларда катнашуга тигез керүе;
- «Конкуренцияне яклау турында» 2006 елның 26 июлендәге 135-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән таләпләрне үтәп, ярдәм күрсәтү;
- ярдәм күрсәтү процедураларының ачыклыгы.

5. Программаны гамәлгә ашыру срогы

Программаны гамәлгә ашыру срогы - 2018 - 2020 еллар.

6. Программа чаралары системасы

Программа чараларын гамәлгә ашыру бюджет акчаларынан, бюджеттан тыш фондлардан финанслау шартларында гамәлгә ашырыла, 2018-2020 елларга Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлегендә кече һәм урта эшкуарлык субъектларын үстерү программасы кысаларында жәлеп ителгән эшкуарларның үз акчалары.

Программаның чаралары Программада билгеләнгән бурычлар нигезендә эшләнгән.

2018-2020 елларга Татарстан Республикасы Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлегендә кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларын үстерү программасы исемлеге

№	Чара атамасы	Нәтижә	Финанс лау чыганаг ы	Финанслау күләме (мең сум).			Башкаручылар
				барлы гы	2018	2019	
1. Кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү өчен шартлар камилләштерү							
1.1	Кече һәм урта эшқуарлык субъектларын үстерү һәм аларга ярдәм итү мәсьәләләрен жайга сала торган муниципаль норматив-хокукый база булдыру	Кече һәм урта эшқуарлыкны үстерүгә ярдәм	финанс ламыйч а	-	-	-	Иске Карата авыл жирлегенен башкарма комитеты
1.2	Әлки муниципаль районының кече һәм урта эшқуарлык вәкилләренен еллык конференциясендә катнашу	Кече һәм урта эшқуарлыкны үстерүгә ярдәм	финанс ламыйч а	-	-	-	Иске Карата авыл жирлегенен башкарма комитеты
1.3	Кече һәм урта эшқуарлык субъектлары мәнфәгатьләрен чагылдыра торган коммерциячел булмаган оешмалар, эшмәкәрләренен ижтимагый берләшмәләре белән аларның кече һәм урта эшқуарлыкны	Кече һәм урта эшқуарлыкны үстерү мәсьәләләре буенча тәкъдимнәр әзерләүгә коммерциячел булмаган оешмаларны, эшқуарларның ижтимагый берләшмәләрен жәлеп итү	финанс ламыйч а	-	-	-	Иске Карата авыл жирлегенен башкарма комитеты

3. Кече һәм урта эшқуарлык субъектларына мәғлүмати, консультация һәм мөлкәт ярдәме

3.1	Кече һәм урта эшқуарлык субъектларына оештыру ярдәмен гамәлгә ашыру һәм үстерү, шул исәптән:			-	-	-	-	Иске Карата авыл жирлегенен башкарма комитеты
3.1.1	«Елның иң яхшы эшқуары» Әлки муниципаль районы эшқуарлары конкурсында катнашуны оештыру	Эшқуарларның казанышларын пропагандалау (популярлаштыру)	финанс ламыйча	-	-	-	-	Иске Карата авыл жирлегенен башкарма комитеты
3.1.2	Жирлекнең мәғлүмат стендларында мәғлүматны яктырту: - юридик затларны һәм шәхси эшқуарларны теркәү тәртибе;- эшқуарлык өлкәсендәге законнар;- эшқуарлык өлкәсендә ярдәм;- анонс;- файдалы мәғлүмат.	Кече һәм урта эшқуарлык субъектларын мәғлүмати тәмин итү	финанс ламыйча	-	-	-	-	Иске Карата авыл жирлегенен башкарма комитеты
3.1.3	Мәғлүмат стендларында эшмәкәрлекне кредитлау шартларын яктырту	Кече һәм урта эшқуарлык субъектларын мәғлүмати тәмин итү	финанс ламыйча	-	-	-	-	Иске Карата авыл жирлегенен башкарма комитеты
3.2	Кече һәм урта эшқуарлык субъектларына консультация ярдәмен гамәлгә ашыру һәм үстерү	Кече һәм урта эшқуарлыкны үстерүгә ярдәм	финанс ламыйча	-	-	-	-	Иске Карата авыл жирлегенен башкарма комитеты

3.3.	Кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларына мөлкәти ярдәм күрсәтү	Кече һәм урта эшкуарлык субъектларына ярдәм	финанс ламыйч а	-	-	-	-	Иске Карата авыл жирлегенең башкарма комитеты
4. Кече һәм урта эшкуарлык өлкәсендә социаль яклау һәм хезмәтне саклау механизмнарын эшләү һәм гамәлгә кертү								
4.1	Хезмәтне саклау эшләрен оештыру мәсьәләләрендә консультация-методика ярдәме	КУЭ мәнфәгатьләрен яклау	финанс ламыйч а	-	-	-	-	Иске Карата авыл жирлегенең башкарма комитеты

6. Программаны ресурслар белән тәмин итү

Программаны финанслауның күләмнәре һәм чыганаclarы
Программа чаралары исемлеге белән билгеләнә.

7. Программа белән идарә итүне оештыру (программаны тормышка ашыру механизмы)

7.1 Программаны гамәлгә ашыру механизмы - билгеләнгән нәтижеләргә ирешүне тәмин итүче җаваплы башкаручылар һәм сроклар буенча координацияләнгән программа чаралары системасы ул.

Программаның заказчысы - Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлеге башкарма комитеты, аның бурычына Программа чараларын үтәүне оештыру һәм башкаручыларның үзара хезмәттәшлеген координацияләү керә.

Программа чараларын үтәү 2007 елның 24 июлендәге «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү турында» 209-ФЗ номерлы Федераль закон таләпләре нигезендә гамәлгә ашырыла.

7.2. Башкару п. 3.3. Программа чаралары исемлеге «Россия Федерациясендә кече һәм урта эшкуарлыкны үстерү турында» 2007 елның 24 июлендәге 209-ФЗ номерлы Федераль законның 18 статьясы нигезендә гамәлгә ашырыла.

8. Программаны гамәлгә ашыруның барышын тикшереп тору

Программаны гамәлгә ашыруның барышын Әлки муниципаль районының Иске Карата авыл жирлеге башкарма комитеты тикшереп тора.

9. Программаның социаль-икътисадый нәтижеләлеген бәяләү

Программаны гамәлгә ашыру тулаем жирлектә икътисадый һәм социаль өзгыятькә уңай йогынты ясаычак, инвестиция климатын яхшыртуга, жирлек инфраструктурасын үстерүгә, кече һәм урта

эшқуарлық субъектларының конкурентлығын күтәругә һәм күрсәтелә торған хезмәтләрнең сыйфатын яхшыртуға ярдәм итәчәк.

Программаны гамәлгә ашыру қысаларында, жирлектә кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары санын арттырып, кече һәм урта бизнес секторында халықны тотрыклы эш белән тәэмин итү өчен шартлар тудыру күздә тотыла.

Программаны гамәлгә ашыруның нәтижәлелеге Программа чараларын финанслау һәм аларны үтәү дәрәжәсенә бәйле.

- кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары санын 20 %ка арттыру; - кече һәм урта эшмәкәрлек субъектлары хезмәткәрләренең уртача исемлек санын 2015 ел белән чагыштырганда 2019 елга 10 %ка арттыру; - кече һәм урта эшмәкәрлектә уртача хезмәт хақы күләмен тармакның уртача дәрәжәсенә кадәр арттыру; - кече һәм урта эшмәкәрлек субъектларынан барлық дәрәжәдәге бюджетларға салым керемнәрен арттыру; - жирлек инфраструктурасын үстерү һәм күрсәтелә торған хезмәтләрнең сыйфатын яхшырту; - үз көчләре белән башкарылған эшләр һәм хезмәт күрсәтүләр күләмен 2017 ел белән чагыштырганда 2019 елга 20 %ка арттыру;